

๑๒. ทฤษฎีนิเวศวิทยา

[๓๗๖] เอวมเม สุต:- เอกิ สมัย ภควา สกเกสุ วิหริติ กปิลาตฤสมิ นิโครธารามะ. อถ ไช มหาปชาปตี¹ โคตมี นวํ ทุสฺสยฺคํ อาทาย เยน ภควา เตนุปลสงฺกมิ, อุปลสงฺกมิ ตวา ภควนฺตํ อภิวาเทตวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺนา ไช มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยฺคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สามํ กนฺตํ สามํ วายิตํ, ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติ.

เอวํ วุตเต ภควา มหาปชาปตี โคตมี เอตทโวจ “สํเข โคตมิ เทหิ, สํเข เต ทินฺเน อหฺลฺเจว ปุชฺชิตอ ภวิสฺสามิ สํโฆ จา”ติ. ทุตฺติยมฺปิ ไช มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยฺคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สามํ กนฺตํ สามํ วายิตํ, ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติ. ทุตฺติยมฺปิ ไช ภควา มหาปชาปตี โคตมี เอตทโวจ “สํเข โคตมิ เทหิ, สํเข เต ทินฺเน อหฺลฺเจว ปุชฺชิตอ ภวิสฺสามิ สํโฆ จา”ติ. ตติยมฺปิ ไช มหาปชาปตี โคตมี ภควนฺตํ เอตทโวจ “อิทํ เม ภนฺเต นวํ ทุสฺสยฺคํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส สามํ กนฺตํ สามํ วายิตํ, ตํ เม ภนฺเต ภควา ปฏิคฺคณฺหาตุ อนุกมฺปํ อุปาทายา”ติ. ตติยมฺปิ ไช ภควา มหาปชาปตี โคตมี เอตทโวจ “สํเข โคตมิ เทหิ, สํเข เต ทินฺเน อหฺลฺเจว ปุชฺชิตอ ภวิสฺสามิ สํโฆ จา”ติ.

[๓๗๗] เอวํ วุตเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ “ปฏิคฺคณฺหาตุ ภนฺเต ภควา มหาปชาปติยา โคตมียา นวํ ทุสฺสยฺคํ, พหุการา² ภนฺเต มหาปชาปตี โคตมี ภควโต มาตฺจุจฺจา อาปาทิกา ไปสิกา ขีรสฺส ทายิกา, ภควนฺตํ ชเนตฺติยา กาลกตฺตาย ถณฺณํ ปาเยสิ, ภควาปิ ภนฺเต พหุการโ³ มหาปชาปติยา โคตมียา, ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี พุทฺธํ สรณํ คตา, ฐมฺมํ สรณํ คตา, สงฺฆํ สรณํ คตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี ปาณฺดาติปาตา ปฏิวิรตา, อทินฺนาทานา ปฏิวิรตา, กาเมสุมิจฺจฺจาจฺจา ปฏิวิรตา, มุสฺสาวาทา ปฏิวิรตา, สุราเมรย มชฺชปมาทญฺจฺจนา ปฏิวิรตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี พุทฺธอ เวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคตา, ฐมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคตา, สงฺเข อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคตา, อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมฺนฺนาคตา. ภควนฺตํ ภนฺเต อาคมฺม มหาปชาปตี โคตมี ทุกฺเข นิกฺกงฺขา, ทุกฺขสมฺมุตฺเต นิกฺกงฺขา, ทุกฺขนิโรธ นิกฺกงฺขา, ทุกฺขนิโรธคามินียา ปฏิปทา นิกฺกงฺขา. ภควาปิ ภนฺเต พหุการโ มหาปชาปติยา โคตมียา”ติ.

[๓๗๘] ⁴เอวมเมตํ อานนฺท, เอวมเมตํ อานนฺท,^{๕๓๔} ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม พุทฺธํ สรณํ คโต โหติ, ฐมฺมํ สรณํ คโต โหติ, สงฺฆํ สรณํ คโต โหติ. อิมสฺसानนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา

¹ ฉ. มหาปชาปตี; มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสกํ เล่ม ๑๔ มจร.

² ฉ. พหุการา

³ ฉ. พหุการโ

⁴ ฉ. เอวมเมตํ อานนฺท

บุคคลอื่น น สุปฏิการ วทามิ, ยทิท⁵ อภิวัตน์ ปัจจุจฺจํ อญฺชลิกมฺมํ สามึจิกมฺมํ จีวรปิณฑฺวปาท เสนาสนคิลานปจฺจยภสฺสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.^{๕๓๕}

ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม ปาณาติปาทา ปฏิวิโรโต โหติ, อทินฺนาทานา ปฏิวิโรโต โหติ, กาเมสุมิจฺจจาจฺจรา ปฏิวิโรโต โหติ, มุสาวาทา ปฏิวิโรโต โหติ, สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจจฺจนา ปฏิวิโรโต โหติ. อิมฺสฺसानนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการ วทามิ, ยทิท อภิวัตน์ ปัจจุจฺจํ อญฺชลิกมฺมํ สามึจิกมฺมํ จีวรปิณฑฺวปาท เสนาสนคิลานปจฺจยภสฺสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาโคโต โหติ, ฐมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาโคโต โหติ, สงฺฆे อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาโคโต โหติ, อริยกฺกฺเขตฺติ สึเลหิ สมฺนฺนาโคโต โหติ. อิมฺสฺसानนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการ วทามิ, ยทิท อภิวัตน์ ปัจจุจฺจํ อญฺชลิกมฺมํ สามึจิกมฺมํ จีวรปิณฑฺวปาท เสนาสนคิลานปจฺจยภสฺสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

ยํ หานนฺท ปุคฺคโล ปุคฺคลํ อาคมฺม ทฺกฺเข นิกฺกงฺโข โหติ, ทฺกฺขสมฺมทเย นิกฺกงฺโข โหติ, ทฺกฺขนิโรธ นิกฺกงฺโข โหติ, ทฺกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทาย นิกฺกงฺโข โหติ. อิมฺสฺसानนฺท ปุคฺคลสฺส อิมินา ปุคฺคเลน น สุปฏิการ วทามิ, ยทิท อภิวัตน์ ปัจจุจฺจํ อญฺชลิกมฺมํ สามึจิกมฺมํ จีวรปิณฑฺวปาท เสนาสนคิลานปจฺจยภสฺสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน.

[๓๗๙] จุทฺทสฺส โข ปนิมฺมานนฺท ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. กตฺมา จุทฺทสฺส ? ตถาคเต อรหฺนฺเต สมฺมาสมฺพุทฺเธ ทานํ เทติ, อยํ ปจฺจมา ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. ปจฺเจกสมฺพุทฺเธ^๖ ทานํ เทติ, อยํ พุติยา ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. ตถาคตฺสวเก อรหฺนฺเต ทานํ เทติ, อยํ ตติยา ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. อรหฺตตฺพลสฺสจฺจิกิริยาย ปฏิปฺนฺเน ทานํ เทติ, อยํ จตฺตถิ ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. อนาคามิสฺส ทานํ เทติ, อยํ ปญฺจมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. อนาคามิผลสฺสจฺจิกิริยาย ปฏิปฺนฺเน ทานํ เทติ, อยํ ฉฎฺฐิ ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. สกทาคามิสฺส ทานํ เทติ, อยํ สตฺตมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. สกทาคามิผลสฺสจฺจิกิริยาย ปฏิปฺนฺเน ทานํ เทติ, อยํ อฎฺฐมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. โสตาปฺนฺเน ทานํ เทติ, อยํ นวมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. โสตาปตฺติผลสฺสจฺจิกิริยาย ปฏิปฺนฺเน ทานํ เทติ, อยํ ทสฺมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. พาหิรเก กาเมสุ วิตราคเ ทานํ เทติ, อยํ เอกาทสฺมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. ปุณฺณชฺชนสึลวฺนฺเต ทานํ เทติ, อยํ ทฺวาทสฺมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. ปุณฺณชฺชนทฺสึลเ ทานํ เทติ, อยํ เตรฺสมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณา. ติรฺจฺจานคเต ทานํ เทติ, อยํ จุทฺทสฺมี ปาฏิปุคฺคฺลิกา ทกฺขิณาติ.

ตตฺตฺรานนฺท ติรฺจฺจานคเต ทานํ ทตฺวา สตฺตคฺคฺนา ทกฺขิณา ปาฏิกฺงฺขิตฺตพฺพา. ปุณฺณชฺชนทฺสึลเ ทานํ ทตฺวา สหฺสฺสคฺคฺนา ทกฺขิณา ปาฏิกฺงฺขิตฺตพฺพา. ปุณฺณชฺชนสึลวฺนฺเต ทานํ ทตฺวา สตฺสหฺสฺสคฺคฺนา ทกฺขิณา ปาฏิกฺงฺขิตฺตพฺพา. พาหิรเก กาเมสุ วิตราคเ ทานํ ทตฺวา โกฏิสฺตสหฺสฺสคฺคฺนา ทกฺขิณา

⁵ อ. อภิวัตน์ ปัจจุจฺจํ อญฺชลิกมฺมํ สามึจิกมฺมํ จีวรปิณฑฺวปาท เสนาสน คิลานปจฺจยภสฺสชฺชปริกฺขารานุปฺปทาเนน

⁶ ส.อ. ปจฺเจกพุทฺเธ

ปาฏิภังขิตพพา. โสตาปตติผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนุเน ทานํ ทตวา อสงเขยยา อปปเมยยา ทกฺขิณา
ปาฏิภังขิตพพา. โโก ปน วาโท โสตาปนุเน ? โโก ปน วาโท สกทาคามีผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนุเน ?
โก ปน วาโท สกทาคามีสฺส ? โโก ปน วาโท อนาคามีผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนุเน ? โโก ปน วาโท
อนาคามีสฺส ? โโก ปน วาโท อรหตฺตผลสัจฉิกิริยาย ปฏิปนุเน ? โโก ปน วาโท อรหฺนเต ? โโก ปน
วาโท ปจฺเจกสมฺพุทฺเฐ ? โโก ปน วาโท ตถาคเต อรหฺนเต สมฺมาสมฺพุทฺเฐ ?

[๓๘๐] สตฺต ไช ปนิมานนฺท สํมคฺตา ทกฺขิณา. กตฺมา สตฺต ? พุทฺธปฺมุขเ อุกฺโกตฺสํเข
ทานํ เทติ, อัยํ ปจฺจมา สํมคฺตา ทกฺขิณา. ตถาคเต ปรีนิพฺพุเต อุกฺโกตฺสํเข ทานํ เทติ, อัยํ ทุตฺติยา
สํมคฺตา ทกฺขิณา. ภิกฺขุสํเข ทานํ เทติ, อัยํ ตุตฺติยา สํมคฺตา ทกฺขิณา. ภิกฺขุณฺิสํเข ทานํ เทติ, อัยํ
จตฺตฺถี สํมคฺตา ทกฺขิณา. เอตฺตเก เม ภิกฺขุ จ ภิกฺขุณฺิโย จ สํมโต อุกฺกิสฺสเถตาติ ทานํ เทติ, อัยํ
ปญฺจมี สํมคฺตา ทกฺขิณา. เอตฺตเก เม ภิกฺขุ สํมโต อุกฺกิสฺสเถตาติ ทานํ เทติ, อัยํ ฉฎฺฐี สํมคฺตา
ทกฺขิณา. เอตฺตเก เม ภิกฺขุณฺิโย สํมโต อุกฺกิสฺสเถตาติ ทานํ เทติ, อัยํ สตฺตมี สํมคฺตา ทกฺขิณา.

ภวิสฺสนฺติ ไช ปนิมานนฺท อนาคตฺมทฺธานํ โคตรกฺุโน กาสาวกฺุณา ทุสฺสีลา ปาปฺชฺมา.
เตสฺสุ ทุสฺสีเลสุ สํฆํ อุกฺกิสฺส ทานํ ทสฺสนฺติ, ตทาปารํ อานนฺท สํมคฺตํ ทกฺขิณํ อสงเขยฺยํ อปปเมยฺยํ
วทามิ, น เตววารํ อานนฺท เกนจฺิ ปรียาเยน สํมคฺตาย ทกฺขิณาย ปาฏิปฺคฺคฺลิกํ ทานํ มหปฺผลตฺรํ
วทามิ.

[๓๘๑] จตฺสฺโส ไช ปนิมานนฺท ทกฺขิณาวิสุทฺธิโย. กตฺมา จตฺสฺโส ? อตฺถานนฺท ทกฺขิณา
ทายกโต วิสุทฺธมฺติ โน ปฏฺิคฺคาหฺกโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ปฏฺิคฺคาหฺกโต วิสุทฺธมฺติ โน ทายกโต,
อตฺถานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุทฺธมฺติ โน ปฏฺิคฺคาหฺกโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว
วิสุทฺธมฺติ ปฏฺิคฺคาหฺกโต จ.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุทฺธมฺติ โน ปฏฺิคฺคาหฺกโต ? อธิานนฺท ทายโก โหติ
สีลวา กลฺยาณธฺมโม, ปฏฺิคฺคาหฺกา โหนฺติ ทุสฺสีลา ปาปฺชฺมา. เอวํ ไช อานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต
วิสุทฺธมฺติ โน ปฏฺิคฺคาหฺกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ปฏฺิคฺคาหฺกโต วิสุทฺธมฺติ โน ทายกโต ? อธิานนฺท ทายโก โหติ
ตุสฺสีโล ปาปฺชฺโม, ปฏฺิคฺคาหฺกา โหนฺติ สีลวฺนฺโต กลฺยาณธฺมมา. เอวํ ไช อานนฺท ทกฺขิณา
ปฏฺิคฺคาหฺกโต วิสุทฺธมฺติ โน ทายกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุทฺธมฺติ โน ปฏฺิคฺคาหฺกโต ? อธิานนฺท ทายโก จ
โหติ ตุสฺสีโล ปาปฺชฺโม, ปฏฺิคฺคาหฺกา จ โหนฺติ ทุสฺสีลา ปาปฺชฺมา. เอวํ ไช อานนฺท ทกฺขิณา เนว
ทายกโต วิสุทฺธมฺติ โน ปฏฺิคฺคาหฺกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุทฺธมฺติ ปฏฺิคฺคาหฺกโต จ ? อธิานนฺท ทายโก จ
โหติ สีลวา กลฺยาณธฺมโม, ปฏฺิคฺคาหฺกา จ โหนฺติ สีลวฺนฺโต กลฺยาณธฺมมา. เอวํ ไช อานนฺท
ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุทฺธมฺติ ปฏฺิคฺคาหฺกโต จ. อธิา ไช อานนฺท จตฺสฺโส ทกฺขิณา วิสุทฺธิโยติ.

อิทฺมโวจ ภควา. อิทํ วตฺวาน สฺคโต อถาปรี เอตทโวจ สตฺถา:

[๓๘๒] “โย สีลวา ทุสฺสีเลสุ ททาติ ทานํ

ฅมเมณ ลทุธิ์⁷ สุปสนนจิตโต
 อภิสททหิ กมมผล อูฬาริ
 สา ทกขินา ทายกโต วิสุชฅติ.
 โย ทุสสีโล สีลวนเตสุ ททาติ ทานิ
 ฅมเมณ ลทุธิ์ อปฺปสนนจิตโต
 อนภิสททหิ กมมผล อูฬาริ
 สา ทกขินา ปฏิกุคากโต วิสุชฅติ.
 โย ทุสสีโล ทุสสีเลสุ ททาติ ทานิ
 ฅมเมณ ลทุธิ์ อปฺปสนนจิตโต
 อนภิสททหิ กมมผล อูฬาริ
 น⁸ ตัง ทานิ วิปฺลพฺผลนฺติ พุริมิ.^{๕๓๘}
 โย สีลวา สีลวนเตสุ ททาติ ทานิ
 ฅมเมณ ลทุธิ์ สุปสนนจิตโต
 อภิสททหิ กมมผล อูฬาริ
 ตัง เว ทานิ วิปฺลพฺผลนฺติ พุริมิ.
 โย วิตฺราโค วิตฺราเคสุ ททาติ ทานิ
 ฅมเมณ ลทุธิ์ สุปสนนจิตโต
 อภิสททหิ กมมผล อูฬาริ
 ตัง เว ทานิ อามิสทานานมคฺคนฺ”ติ.
 ทกขินาวิภงฺคสุตฺตํ นิฎฺฐิตํ ทวาทสมิ.
 วิภงฺควคฺโค นิฎฺฐิตโต จตฺตฺเถ.

๑๒. ทักขินาวิภังคสูตร ว่าด้วยการจำแนกทักษิณาทาน

[๓๗๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้นแล พระนาง
 มหาปชาบดีโคตมี ทรงถือผ้าใหม่คู่หนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิเษกแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่
 สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าใหม่คู่นี้ หม่อมฉันกรอด้วยตนเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศ
 ถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับผ้าใหม่คู่นี้ของหม่อมฉันเถิด”

⁷ ส.อ. ลทุธา

⁸ ส.อ. สา ทกขินา เนวุกโต วิสุชฅติ

⁹ ส. ตังเวทณิ วิปฺลนฺติ พุริมิ

เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตมี กราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอาตมภาพและสงฆ์”

แม้ครั้งที่ ๒ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าไหมคู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับผ้าไหมคู่นี้ของหม่อมฉันเถิด”

แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอาตมภาพและสงฆ์”

แม้ครั้งที่ ๓ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ผ้าไหมคู่นี้ หม่อมฉันกรอด้ายเอง ทอเอง ตั้งใจอุทิศถวายพระผู้มีพระภาค ขอพระผู้มีพระภาคทรงอาศัยความอนุเคราะห์ รับผ้าไหมคู่นี้ ของหม่อมฉันเถิด”

แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่า “โคตมี ขอพระนางจงถวายสงฆ์เถิด เมื่อพระนางถวายสงฆ์แล้ว จักเป็นอันบูชาอาตมภาพและสงฆ์”

[๓๗๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค โปรดรับผ้าไหมทั้งคู่ของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถิด พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงมีอุปการะมาก เป็นพระมาตุจฉาของพระผู้มีพระภาค ทรงทะนุถนอมเลี้ยงดูให้พระผู้มีพระภาคเสวยน้ำนม ในเมื่อพระชนนีสวรรคตแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีอุปการะมากแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงได้ถึงพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท¹⁰ ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทเจ้า มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย หมดความสงสัยในทุกขนิโรธ หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีพระอุปการะมากแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี”

[๓๗๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์

เพราะว่า บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้ถึงพระพุทเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ ถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทเจ้า มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระธรรม มีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ

¹⁰ ดูเชิงอรรถที่ ๒ ข้อ ๒๕๓ หน้า ๓๐๓ ในเล่มนี้

รับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาดจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว เป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ หมดความสงสัยในทุกขสมุทัย หมดความสงสัยในทุกขนิโรธ หมดความสงสัยในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาได้ เราไม่กล่าวการกระทำนี้ คือ การกราบไหว้ การลูกรับ การทำอัญชลี การทำสามีจิกรรม ด้วยการบริจาดจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ว่าเป็นการทำตอบแทนกันของบุคคลนี้กับบุคคลนี้

การถวายทานเจาะจงบุคคล ๑๔ ประการ

[๓๗๙] อานนท์ กัฏฐิณานาเป็นปาฏิปุคคสิก (การถวายทานเจาะจงบุคคล) นี้มี ๑๔ ประการ

กัฏฐิณานาเป็นปาฏิปุคคสิก ๑๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลยอมถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิก ประการที่ ๑
๒. บุคคลยอมถวายทานในพระปัจเจกพุทธะ นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิก ประการที่ ๒
๓. บุคคลยอมถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๓
๔. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๔
๕. บุคคลยอมถวายทานในพระอนาคามี นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๕
๖. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๖
๗. บุคคลยอมถวายทานในพระสกทาคามี นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๗
๘. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๘
๙. บุคคลยอมถวายทานในพระโสดาบัน นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๙
๑๐. บุคคลยอมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๐
๑๑. บุคคลยอมถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๑
๑๒. บุคคลยอมให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล¹¹ นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๒
๑๓. บุคคลยอมให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๓
๑๔. บุคคลยอมให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน นี้เป็นกัฏฐิณานาปาฏิปุคคสิกประการที่ ๑๔

¹¹ ปุถุชนผู้มีศีล ในที่นี้หมายถึง ปุถุชนผู้มีศีล โดยชื่อว่าเป็นผู้มีศีลเป็นพื้น ไม่ใ้อวด ไม่มีมารยา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เลี้ยงชีวิตด้วยกสิกรรมหรือพาณิชย์กรรมโดยธรรม โดยชอบธรรม (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๒๒๙)

อานนท์ ในทักษิณาปาฏิปุคคติก ๑๔ ประการนั้น บุคคลให้ทานในสัตว์ดิรัจฉานแล้ว ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐ อัฐภาพ¹² ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีลแล้วฟังหวังทักษิณา อันมีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อัฐภาพ ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีลแล้วฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อัฐภาพ ถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว ฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์แสนโกฏิอัฐภาพ ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผลแล้วฟังหวังทักษิณาอันมีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระโสดาบัน ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระสกทาคามี ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระอนาคามี ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระปัจเจกสัมพุทธะ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงการถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเลย

การถวายทานในสงฆ์ ๗ ประการ

[๓๔๐] อานนท์ ก็ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ ๗ ประการนี้

ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลยอมถวายทานในสงฆ์ ๒ ฝ่ายมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๑
๒. เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้วบุคคลยอมถวายทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๒
๓. บุคคลยอมถวายทานในภิกษุสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๓
๔. บุคคลยอมถวายทานในภิกษุณีสงฆ์ นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๔
๕. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๕
๖. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๖
๗. บุคคลเผด็จสงฆ์ว่า “ขอท่านจงให้ภิกษุณีจำนวนเท่านี้แก่ข้าพเจ้าเจาะจงจากสงฆ์” แล้วถวายทาน นี่เป็นทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ประการที่ ๗

อานนท์ ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าโคตรภูมิกษุ มีผ้ากาสาวะพินคอ เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม ชนทั้งหลายจักถวายทานเจาะจงพระสงฆ์ได้ในภิกษุผู้ทุศีลเหล่านั้น แม้ในเวลานั้น เราก็ยังกล่าวทักษิณาที่ถวายในสงฆ์ว่า มีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าวปาฏิปุคคติกท่านว่า มีผลมากกว่าทักษิณาที่ถวายในสงฆ์โดยปริยายไร ๆ เลย

[๓๔๑] อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา (ของทำบุญ) ๔ ประการนี้

ความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

¹² คำว่า **มีอานิสงส์ ๑๐๐ เท่า** แปลมาจากคำว่า สตคุณา(สต + คุณ) หมายถึงมีผลวิบาก (ของทักษิณานั้น) ๑๐๐ ในอรรถกถาและฎีกาขยายความว่า สตานิสสา สตวฑฺฒิตา หมายถึงมีผลวิบาก(ของสิ่งที่ให้นั้น) เป็น ๑๐๐ หรือมีอานิสงส์เพิ่มขึ้นเป็น ๑๐๐ ตามคุณสมบัติของผู้รับ เช่น เมื่อให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉานทักษิณา(สิ่งที่ให้)นั้นจะให้อายุ ๑๐๐ วรรณะ ๑๐๐ สุข ๑๐๐ พละ ๑๐๐ ปฏิภาณ ๑๐๐ (และ)จะให้ให้อายุวรรณะ สุข พละ และปฏิภาณเป็น ๑๐๐ อัฐภาพอย่างต่อเนื่องตราบเท่าที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ (ม.อ.อ. (บาลี) ๓/๓๗๙/๒๒๙, ม.อ.ฎีกา (บาลี) ๓๗๙/๔๘๗)

๑. ทักซิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก(ผู้ให้) แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก(ผู้รับ)
๒. ทักซิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก
๓. ทักซิณาที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก
๔. ทักซิณาที่บริสุทธิ์ ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก

ทักซิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ปฏิคาหกเป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม ทักซิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างนี้

ทักซิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม ปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม

ทักซิณาที่บริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก แต่ไม่บริสุทธิ์ฝ่ายทายก เป็นอย่างนี้

ทักซิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม และปฏิคาหกก็เป็นผู้ทุศีล มีกรรมเลวทราม

ทักซิณาที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างนี้

ทักซิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างไร

คือ ทายกในโลกนี้ เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม และปฏิคาหกก็เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม

ทักซิณาที่บริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกและฝ่ายปฏิคาหก เป็นอย่างนี้

อานนท์ ความบริสุทธิ์แห่งทักซิณา ๔ ประการนี้¹³

พระผู้มีพระภาคผู้สูงสุดศาสดาครั้นตรัสเวทยากรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์อื่นอีกต่อไปว่า

[๓๔๒] “ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
 เชื้อกรรมและผลแห่งกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล
 ทักซิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายทายก
 ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส
 ไม่เชื้อกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล
 ทักซิณาของผู้นั้นชื่อว่าบริสุทธิ์ฝ่ายปฏิคาหก
 ผู้ใดทุศีล ได้ของมาโดยไม่เป็นธรรม มีจิตไม่เลื่อมใส
 ไม่เชื้อกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้ทุศีล
 เราไม่กล่าวทานของผู้นั้นมีผลไพบุลย์
 ผู้ใดมีศีล ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสดี
 เชื้อกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร ให้ทานในชนผู้มีศีล
 เรากล่าวทานของผู้นั้นมีผลไพบุลย์
 ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม
 มีจิตเลื่อมใสดี เชื้อกรรมและผลของกรรมอันโอฬาร
 จึงให้ทานในท่านผู้ปราศจากราคะ
 เรากล่าว ทานของผู้นั้นนั่นแลว่า
 เลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย” ดังนี้แล

ทักซิณาวិภังคสูตรที่ ๑๒ จบ

¹³ ดูเทียบ อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๘/๑๓๖-๑๓๗